

ZESZYTY NAUKOWE UNIWERSYTETU JAGIELLOŃSKIEGO

Prace Historyczne 141, z. 3 (2014), s. 743–755

doi:10.4467/20844069PH.14.036.2764

www.ejournals.eu/Prace-Historyczne

BILANS ARABSKIEJ WIOSNY W BAHRAJNIE

Magdalena Karolak

Zayed University, Dubaj

ABSTRACT

AN ASSESSMENT OF THE ARAB SPRING IN BAHRAIN

Year 2011 marked a turning point in the contemporary history of the Middle East as the region witnessed the culmination of political upheavals, commonly known under the name of the Arab Spring. Bahrain is an exceptional case among the countries affected by the political revolts. It is the only monarchy of the Arabian Gulf, where the protests could potentially have posed a danger to the current political system. Nonetheless, the monarchy under the rule of the dynasty of Al-Khalifa survived the blow unchanged. Demonstrations were pacified and contained to areas inhabited by the Shi'a population. The aim of this article is to analyse the factors that led to the upheaval as well as to assess why the royal dynasty eventually consolidated the power in their hands. The article allows for a deeper understanding of the resilience of monarchy in the Arabian Gulf.

Key words: Bahrain, Arab Spring, Day of Rage, monarchy of the Arabian Gulf

Słowa kluczowe: Bahrajn, Wiosna Arabska, Day of Rage, monarchie Zatoki Perskiej

1. BAHRAJN NA TLE MONARCHII ZATOKI PERSKIEJ: PRZYCZYNY POWSTANIA

Królestwo Bahrajnu wyróżnia się na tle krajów arabskich nie tylko wyspiarskim położeniem, ale także małą powierzchnią: 33 wyspy archipelagu liczą łącznie jedynie około 700 km². Zamieszkuje je 1,3 miliona mieszkańców (2010), z czego ponad połowę stanowi ludność napływowa. Osadnictwo jest skoncentrowane w centrum oraz na północy Bahrajnu; część południowa stanowi w większości strefę militarną, która obejmuje również prywatne posiadłości królewskie. Bahrajn wraz z pięcioma monarchiami Zatoki Perskiej współtworzy Radę Współpracy Zatoki Perskiej (RWZP). Oprócz monarchicznego ustroju politycznego państwa członkowskie charakteryzują się systemem gospodarczym opartym w dużym stopniu na wydobywaniu, obróbce i eks-

porcie ropy naftowej. Bahrajn jest tutaj również wyjątkiem, gdyż lokalne złoża ropy naftowej zostały uprzednio wyczerpane¹. W związku z tym już w latach 60. ubiegłego stulecia rozpoczęto projekty dywersyfikacji ekonomicznej². W latach 80. Bahrajn stał się centrum finansowym Zatoki Perskiej, a postępująca liberalizacja gospodarki w pierwszej dekadzie XXI wieku miała również przyczynić się do dywersyfikacji dzięki zagranicznym inwestycjom. Niemniej przychody z ropy naftowej nadal stanowią co najmniej 60% dochodu narodowego³.

Podobnie jak w innych krajach RWZP, społeczeństwo Bahrajnu jest jednym z najmłodszych na świecie. Kulminacją wzrostu ludności były lata 60. XX wieku. Współczynnik dzietności osiągnął wtedy rekordową wysokość 7,19 (1964); w następnych dekadach spadał powoli i w latach 80. stał na poziomie 4,0⁴. Plany rządowe zakładały, że wysoka dzietność pozwoli uniezależnić się bahrańskiej gospodarce od pracowników napływowych, którzy pojawili się w Bahrajnie już w latach 30., wraz z odkryciem złóż ropy naftowej. W 2010 roku liczba ludności napływowej przekroczyła jednak liczbę tubylców, co miało miejsce także uprzednio w ZEA i Katarze, gdzie obcokrajowcy stanowią obecnie ponad 80% mieszkańców.

Tabela 1. Wzrost ludności napływowej w Bahrajnie w latach 1971–2010

Ludność	1971	1981	1991	2001	2008	2010 ⁵
Bahrańczycy	178,193	238,420	323,305	405,667	529,446	568,399
Inni	37,885	112,378	184,732	244,937	517,368	666,172
Liczba ogólna	216,078	350,798	508,037	650,604	1,046,814	1,234,571
% Bahrańczyków	82,5%	68%	63,6%	62,4%	51%	46%

Na podstawie: M. Dito, *Migration Policies and Challenges in the Kingdom of Bahrain*, 2007, <http://www.aucegypt.edu/ResearchatAUC/rc/cmrs/reports/Pages/default.aspx>, data dostępu: 2.11.2008 – dane z lat 1971–2001 oraz Central Informatics Organization, *Statistics*, <http://www.cio.gov.bh>, data dostępu: 6.01.2010 – dane z lat 2008–2010.

Szybki wzrost gospodarczy Bahrajnu jest w dużej mierze zasługą ludności napływowej, pochodzącej głównie z Półwyspu Indyjskiego⁶, która stanowi źródło

¹ W 1996 roku Arabia Saudyjska udostępniła Bahrajnowi wyłączność korzystania ze złóż ropy naftowej Abu Saafa znajdujących się u wybrzeży Arabii Saudyjskiej.

² B. Wilkenson, A. Atti, *UNDP microfinance assessment report for Bahrain. United Nations Capital Development Fund*, 1997, s. 4, http://www.uncdf.org/english/microfinance/uploads/country_feasibility/bahfinaldb.pdf (data dostępu: 28.08.2007).

³ A. Nakibullah, I. Faridul, *Effect of government spending on non-oil GDP of Bahrain*, „Journal of Asian Economics” 2007, nr 18(5), s. 6.

⁴ J. Nugent, T.T. Thomas, *Bahrain and the Gulf*, Worcester 1985, s. 64.

⁵ Najbardziej aktualne dostępne dane.

⁶ Według oficjalnych statystyk ludność pochodząca z Azji liczyła w 2010 roku 520 tys. 040 osób. Największą grupę stanowili Hindusi (313 tys. osób), a drugą pod względem liczebności – Pakistańczycy (ponad 100 tys.).

wykwalfikowanej i taniej siły roboczej⁷. Przeciętna pensja obcokrajowca wynosi bowiem jedynie jedną trzecią pensji Bahrańczyka⁸. Cudzoziemcy są zatrudniani prawie wyłącznie w sektorze prywatnym. Niskie pensje oraz ciężkie warunki pracy zniechęcają ludność lokalną do podejmowania pracy w tym sektorze, co doprowadziło do rosnącego bezrobocia strukturalnego. W 2001 roku bezrobocie wśród Bahrańczyków sięgnęło rekordowej liczby 16%⁹. Pomimo reform, dzięki którym bezrobocie spadło do 3,5% w 2009 roku, tworzenie nowych miejsc pracy jest palącym problemem. Według obliczeń do 2019 roku na rynek pracy wejdzie 100 tys. młodych Bahrańczyków¹⁰. Nie mają oni jednak wystarczających kwalifikacji, by konkurować z pracownikami napływowymi przy zatrudnieniu w sektorze prywatnym, a to właśnie sektor prywatny generuje nowe miejsca pracy. Problemy gospodarcze nieodłącznie wiążą się z problemami społecznymi, które w Bahrajnie są szczególnie wyraźne i w rezultacie prowadzą do spięć na tle politycznym.

1.1. Podziały społeczne

Na problemy specyficzne dla gospodarek uzależnionych od dochodów z ropy naftowej nakłada się struktura społeczeństwa. 98% Bahrajńczyków jest muzułmanami. Islam został przyjęty w 629 roku; z czasem nurtem dominującym stał się szyizm. Szyici stanowią obecnie 60–70%¹¹ mieszkańców Bahrajnu¹². Podział społeczeństwa jest jednak znacznie bardziej skomplikowany. Khuri¹³ wylicza nakładające się cechy charakterystyczne poszczególnych warstw społecznych, a mianowicie: plemienny lub osadniczy charakter, arabskie lub perskie pochodzenie, sunnizm lub szyizm oraz teren zamieszkania (wieś lub miasto). Wyróżnia między innymi następujące grupy: sunnitów plemiennych (m.in. dynastia al-Chalifów), arabskich szyitów zamieszkujących tereny wiejskie (*Baharna*), sunnitów o perskich korzeniach mieszkających w miastach (*Hawala*), sunnitów o osadniczych korzeniach (*Najdi*) oraz arabskich szyitów zamieszkujących miasta. Fakt, że to właśnie szyici są prawdopodobnie większością mieszkańców Bahrajnu, niesie poważne konsekwencje. Podejrzenia dotyczące ich lojalności wobec elit rządzących nie pozwalają bowiem na bardziej skuteczne włączenie tej grupy do systemu politycznego, jak to ma miejsce w przypadku Ku-

⁷ I.J. Seccombe, R.I. Lawless, *Foreign workers dependence in the Gulf and the international oil companies: 1910–1950*, „International Migration Review” 1986, nr 20(3), s. 551.

⁸ Central Informatics Organization, *Statistics*, <http://www.cio.gov.bh> (data dostępu: 6.01.2010).

⁹ D. Al-Baik, *Bahrain takes steps to curb unemployment among its citizens*, 2007, <http://gulfnews.com/opinions/columnists/bahrain-takes-steps-to-curb-unemployment-among-its-citizens-1.204912> (data dostępu: 11.10.2009).

¹⁰ *Bahrain Factsheet*, 2009, www.educationprojectbahrain.org (data dostępu: 6.04.2011).

¹¹ PEW Research Centre, *Mapping the Global Muslim Population*, 2009, http://www.pewforum.org/uploadedfiles/Orphan_Migrated_Content/Muslimpopulation.pdf (data dostępu: 1.12.2012).

¹² Proporcje ludnościowe obydwu odłamów nie są upubliczniane; ostatni cenzus oparty na tym kryterium pochodzi z 1940 roku; niemniej współczesne źródła naukowe szacują liczbę szyitów na co najmniej 60% Bahrańczyków.

¹³ F.I. Khuri, *Tribe and State in Bahrain*, Chicago 1980, s. 68.

wejtu¹⁴. Ponadto redystrybucja dochodów pochodzących z ropy naftowej, która jest często uważana za główną przyczynę stabilności monarchii Zatoki Perskiej¹⁵, jest w przypadku społeczeństw o wyraźnych podziałach etnicznych i religijnych znacznie bardziej utrudniona ze względu na brak zaufania sprawujących rządy do pewnych warstw ludności. W Bahrajnie ten antagonizm przejawia się szczególnie w stosunku do *Baharna*¹⁶.

Epoka kapitalizmu lat 70. spowodowała gwałtowny wzrost postaw konsumpcyjnych¹⁷; przyczyniła się jednak także do wzrostu nierówności społecznych, które stały się ponadto znacznie bardziej zauważalne gołym okiem. Problemy ekonomiczne i społeczne, a także wydatki na obronę w kolejnych dekadach odbiły się negatywnie na gospodarkach RWZP. Tymczasem oczekiwania społeczeństwa, przyzwyczajonego do szerokiego wachlarza darmowych świadczeń, rosły. Pomimo istnienia mechanizmu redystrybucji, w Bahrajnie obserwuje się wyraźne nierówności społeczne. W 2008 roku po raz pierwszy ustalono linię ubóstwa (rodziny o dochodach poniżej 894 USD miesięcznie). Według tego wskaźnika 15–20% bahrańskich domostw zalicza się do grupy ubogich¹⁸. Nierówny podział dochodów jest szczególnie podkreślany przez szyitów. Twierdzą oni, że systematyczna dyskryminacja ekonomiczna dotyka przede wszystkim szyckie rodziny, ale także całe dzielnice zamieszkane przez szyitów, które są pozbawione podstawowych udogodnień¹⁹. Szyici uważają się też za poszkodowanych na rynku pracy, gdzie, jak twierdzą, dobrze płatne stanowiska w sektorze publicznym są przyznawane według preferencji religijnych, i w rezultacie szyitom oferuje się jedynie niskopłatne stanowiska²⁰. Postrzegana dyskryminacja ekonomiczna przekłada się z kolei na roszczenia polityczne. Na skutek tego w latach 2005–2010 nasiliły się masowe demonstracje, czasami połączone z aktami wandalizmu.

1.2. Podziały polityczne

Do 1971 roku Bahrajn znajdował się pod protektorem brytyjskim. Dynastia al-Chalifów już pod koniec XVIII wieku utwierdziła swoją pozycję poprzez serię traktatów z Brytyjczykami, którzy uznali jej przedstawicieli za pełnoprawnych rządców Bahrajnu. Pierwsza konstytucja Bahrajnu, przyjęta w 1973 roku, zakładała podział

¹⁴ K. Katzman, *Kuwait: Security, Reform and U.S. Policy*, Washington 2012, s. 2.

¹⁵ G. Luciani, *Allocation vs. Production States: A Theoretical Framework* [w:] *The Rentier State*, ed. G. Luciani, New York 1987, s. 76.

¹⁶ J.J. Gengler, *Ethnic Conflict and Political Mobilization in Bahrain and the Arab Gulf*, rozprawa doktorska, University of Michigan, 2011, s. 301.

¹⁷ P. Robbins, *Can Gulf monarchies survive the oil bust?*, „The Middle East Quarterly” 1994, nr X, s. 51–63.

¹⁸ Women Gateway, *News*, 2008, <http://www.womengateway.com/enwg/News/2008/May/nws.htm> (data dostępu: 5.12.2010).

¹⁹ E. Burke, *Bahrain: Reaching a Threshold Project on Freedom of Association in the Middle East and North Africa*, http://www.frde.org/descarga/WP61_Bahrain_Reaching_II_ENG_abril09.pdf (data dostępu: 6.02.2014).

²⁰ International Crisis Group, *Bahrain's Sectarian Challenge*, „Middle East Report” 2005, nr 40, s. 12.

władzy między emira i jednoizbowy parlament, wybierany w wyborach powszechnych²¹. Pierwsze wybory parlamentarne odbyły się w 1973 roku, jednak rozbieżności pomiędzy emirem a parlamentem już po dwóch latach doprowadziły do całkowitego zawieszenia działalności tego ostatniego na ponad 30 lat. W rezultacie dynastia al-Chalifów przejęła całkowicie władzę po wprowadzeniu stanu wyjątkowego. Lata 1994–1998, czyli tak zwana intifada, stanowią nieprzerwane pasmo wystąpień antyrządowych w wiejskich rejonach szyickich. Należy także podkreślić, że sunnicka i szyicka opozycja razem przedstawiły emirowi serię petycji, domagając się przywrócenia parlamentu.

Objęcie władzy przez szejka Hamada ibn Isa al-Chalifę w 1999 roku przyniosło kontrolowaną liberalizację polityczną. W 2000 roku przedstawiono dokument *Karta Działania Narodowego*, który zawierał propozycje przemian ustrojowych i projekt nowej konstytucji. Po zaakceptowaniu jego założeń w powszechnym referendum Bahrajn, na podstawie konstytucji z 2002 roku, stał się monarchią konstytucyjną, a emir 14 lutego 2002 roku przyjął godność króla Bahrajnu. Konstytucja zakładała przywrócenie parlamentu. Władza wykonawcza pozostała w rękach rodziny królewskiej. Opozycja przyjęła przemiany z zadowoleniem. Euforia nie trwała jednak długo. Parlament został ponownie zwołany, ale tym razem jako dwuizbowy, z niższą izbą (Majlis al-Nawab) wybieraną w wyborach powszechnych i izbą wyższą (Majlis al-Shura) mianowaną przez króla. W porównaniu z konstytucją z 1973 roku rola parlamentu została znacznie ograniczona. W ramach protestu największe polityczne stowarzyszenia²² szyickie zbojkotowały wybory parlamentarne do izby niższej w 2002 roku. Strategia bojkotu pozbawiła szyitów udziału we władzy i nie przyniosła oczekiwanych rezultatów, gdyż organizacje sunnickie oraz sunniccy kandydaci niezależni wzięli udział w wyborach i przy braku znaczącej konkurencji zdobyli większość miejsc w parlamencie. Skutkiem tego kontrolowana liberalizacja polityczna doprowadziła do podziału społeczeństwa; sunnici prawie jednogłośnie poparli dotychczasowe przemiany, natomiast szyici domagali się dalszych reform. Kolejne wybory parlamentarne, w 2006 roku, przyniosły zmianę strategii ugrupowań szyickich. Największe ugrupowanie al-Wefaq wystawiło bowiem swoich kandydatów.

Uczestnictwo al-Wefaq w wyborach, a następnie w parlamencie, nie przyniosło jednak w pełni satysfakcjonujących rezultatów. Al-Wefaq krytykowało podział okręgów wyborczych, który gwarantował dominację sunnitów w parlamencie²³. Ponadto, ze względu na proces legislacyjny, przykładowo w latach 2006–2007 25 z 27 wniosków złożonych przez niższą izbę zostało odrzuconych przez Majlis al-Shura²⁴, co ograniczyło efektywność pracy parlamentarzystów. Dodatkowo w 2006 roku szyicką opinią publiczną wstrząsnął tak zwany skandal Bandargate, związany z planowaną naturalizacją obcokrajowców. Według raportu, który wyciekł do prasy, obóz rządowy

²¹ Kobiety otrzymały bierne i czynne prawo wyborcze dopiero w 2002 roku.

²² Działalność partii politycznych w Bahrajnie jest zabroniona; na podobnych zasadach funkcjonują natomiast stowarzyszenia polityczne.

²³ E. Burke, op.cit.

²⁴ M. Al A'ali, *MPs furious!*, „Gulf Daily News”, 21.02.2007, s. 2A.

przygotowywał pięcioletnią strategię wyrównania proporcji szyitów i sunnitów²⁵. Powyższe czynniki doprowadziły do rozłamu szyickiej opinii publicznej i wzrostu popularności organizacji szyickich, które kategorycznie sprzeciwiają się współpracy z rządem. Wybory parlamentarne w 2010 roku były kolejną próbą dla obozu rządowego. Rząd obawiał się z jednej strony dominacji szyitów w parlamencie, z drugiej zaś sabotażu wyborów przez szyicke organizacje. Na początku września 2010 roku ogłoszono unicestwienie komórki spiskowej, która według źródeł rządowych miała na celu obalenie rządu al-Chalifów, i aresztowano wielu aktywistów opozycji.

2. POWSTANIE DAY OF RAGE I JEGO UPADEK

Powstanie pod nazwą Day of Rage (dzień gniewu) w lutym 2011 roku zostało zainspirowane wydarzeniami na Bliskim Wschodzie. Organizatorzy nawoływali do masowych protestów 14 lutego 2011 roku poprzez stronę na portalu Facebook. Protestom towarzyszyło silne przekonanie, że przemiany polityczne w innych krajach regionu osiągną Bahrajn poprzez tzw. efekt domina. Niemniej Day of Rage w Bahrajnie jest jedynym powstaniem Arabskiej Wiosny, w którym na pierwszy plan wypłynęła przynależność religijna. Pomimo faktu, że uczestnicy protestów podkreślali, iż nie zamierzają przeprowadzić „szyickiej” rewolucji, a do protestujących dołączyli także sunniccy zwolennicy reform²⁶, dalszy rozwój wydarzeń doprowadził do wyraźnego podziału społeczeństwa pod względem przynależności religijnej. Zajęcie Ronda Perłowego w centrum Manamy zmobilizowało zwolenników rodziny królewskiej, którzy począwszy od 18 lutego, organizowali własne marsze w stolicy. W rezultacie doszło do podziału społeczeństwa na dwa obozy. Cele obydwu grup ewoluowały w trakcie trwania protestów.

Tabela 2. Cele zwolenników i przeciwników powstania Day of Rage

Cele	Obóz antyrządowy	Obóz prorządowy
Polityczne	reformy polityczne; ustanowienie republiki	<i>status quo</i> ; następnie większy udział społeczeństwa we władzy
Ekonomiczne	równomierny podział bogactwa narodowego; równy dostęp do zasobów i możliwości zatrudnienia	<i>status quo</i> ; następnie poprawa warunków życia obywateli
Społeczne	zakończenie dyskryminacji szyitów	zachowanie sunnickiej tożsamości kraju

Źródło: opracowanie własne.

²⁵ K. Katzman, *Bahrain: Reform, Security, and U.S. Policy*, Washington 2008.

²⁶ C. Murphy, *Bahrain's protest movement fades beneath government suppression*, 2011, http://www.minnpost.com/globalpost/2011/03/30/27019/bahrain%E2%80%99s_protest_movement_fades_beneath_government_suppression (data dostępu: 8.08 2011).

Dla opozycji głównym celem powstania były dalekosiężne przemiany polityczne. Domagano się anulowania konstytucji z 2002 roku, ustanowienia monarchii konstytucyjnej na wzór brytyjski, a także utworzenia rządu tymczasowego. Wraz z upływem czasu i przedłużaniem się negocjacji z rządem bardziej radykalne odłamy opozycji wysunęły plan obalenia monarchii i utworzenia republiki. Drugim celem powstania było polepszenie sytuacji ekonomicznej niższych i średnich warstw społeczeństwa, których dotknęło bezrobocie, niskie pensje, a także rosnące koszty życia. Obóz prorządowy natomiast zdecydowanie sprzeciwiał się przemianom, które miałyby zostać wprowadzone pod presją szyitów. Przekonanie, że bahrańscy szyici działają w porozumieniu z Iranem i dążą do przeprowadzenia szyickiego przewrotu, było szeroko rozpowszechnione wśród zwolenników dynastii al-Chalifów²⁷. Zachowanie sunnickiego charakteru państwa, a co się z tym wiąże – rządów rodziny królewskiej, było więc podstawowym celem obozu prorządowego. Inne żądania wyklarowały się dopiero później, po uformowaniu stowarzyszenia politycznego Zgromadzenie Jedności Narodowej, które niezależnie rozpoczęło negocjacje i wywieranie presji na dynastię królewską.

Strategia negocjacji opozycji z przedstawicielami dynastii królewskiej nie przyniosła żadnych rezultatów. Co więcej, wraz z upływem czasu doszło do radykalizacji opinii po obydwu stronach. Z jednej strony brutalna pacyfikacja tłumów zebranych na Rondzie Perłowym doprowadziła do zerwania negocjacji przez opozycję, która jako warunek dalszych rozmów domagała się dymisji rządu. Z drugiej strony obóz prorządowy z coraz większą podejrzliwością traktował możliwość ustępstw dynastii królewskiej wobec szyitów. Informacje o rzekomych zbrojeniach tych ostatnich przez Iran były powtarzane z ust do ust, wywołując panikę. W dzielnicach zamieszkałych przez sunnitów i szyitów dochodziło do starć między mieszkańcami, które następnie miały także miejsce w szkołach i na państwowym uniwersytecie. W wielu rejonach mieszkańcy stworzyli własne patrole, kontrolujące wjazd do poszczególnych dzielnic²⁸. Na początku marca sytuacja zaczęła wymykać się z rąk rządu.

Wydarzenia w Bahrajnie były obserwowane z napięciem w sąsiednich krajach. Oprócz Bahrajnu szyici zamieszkują także inne kraje Zatoki Perskiej, a mianowicie Irak, Kuwejt, Arabię Saudyjską oraz Iran. Wraz z Libanem tworzą tzw. szyicki półksiężyc – tu ludność szyicka organizowała demonstracje popierające opozycję bahrańską. Przynależność religijna zdominowała także stosunki dyplomatyczne i podsyciła regionalne animozje. Szyiccy przywódcy potępili władców Bahrajnu, natomiast sunniccy przywódcy wyrażali poparcie dla al-Chalifów²⁹. Bahrajn oskarżył ponadto Iran o bezpośrednie wspieranie bahrańskich szyitów i działanie w celu obalenia króla. Obawy, że powstanie w Bahrajnie może stanowić przykład dla szyitów w regionie, były szczególnie silne w Arabii Saudyjskiej, gdzie szyici zamieszkują wschodnią prowincję i od lat uskarżają się na dyskryminację. Podejrzenia w stosunku do działań

²⁷ M. Karolak, *Escalation of the Social Conflict during Popular Upheavals: Evidence from Bahrain*, „Central European University Political Science Journal” 2012, nr 7(2), s. 184.

²⁸ R. Torr, *Masked thugs attack homes*, „Gulf Daily News”, 16.03.2011.

²⁹ M. Karolak, *Arab Spring and the escalation of the sectarian divide: An assessment*, „Conflict & Communication online” 2013, http://www.cco.regener-online.de/2013_1/pdf/karolak.pdf (data dostępu: 10.11.2013), s. 4.

ności Iranu stanowiły dodatkowe wyzwanie dla al-Saudów, którzy sami aspirują do roli przywódcy w Zatoce Perskiej. Interwencja wojsk RWZP w Bahrajnie 14 marca 2011 roku, których główny trzon stanowili Saudyjczycy, doprowadziła do usunięcia protestujących ze stolicy i przywrócenia kontroli siłom rządowym. Mimo że opozycja bahrańska w dalszym ciągu organizuje demonstracje w rejonach zamieszkałych przez szyitów, ich skala nie stanowi już zagrożenia dla systemu politycznego. Powstanie Day of Rage nie przyniosło więc spodziewanych rezultatów. Co więcej, strategia Narodowego Dialogu, która miała wznowić negocjacje z opozycją, zakończyła się wycofaniem członków opozycji z rozmów. Ponowne próby porozumienia w latach 2011–2014 nie przyniosły znaczących rezultatów.

3. LEGITYMIZACJA POLITYCZNA W DOBIE ARABSKIEJ WIOSNY³⁰

Biorąc pod uwagę, że po wycofaniu się opozycji z Narodowego Dialogu oraz dymisji wszystkich posłów al-Wefaq z parlamentu obóz antyrządowy znajduje się całkowicie poza systemem politycznym, należy zastanowić się nad problemem legitymizacji politycznej i dalszej stabilizacji rządów al-Chalifów. Powstanie Day of Rage pokazało bowiem moc opozycji. Legitymizacja oparta jedynie na sile fizycznej jest na dłuższą metę nieskuteczna³¹. Brutalna pacyfikacja protestujących stworzyła negatywny wizerunek Bahrajnu w międzynarodowych mediach, a ponadto wskrzesiła ducha męczeństwa wśród szyitów, którzy demonstrowali z hasłami „Ready to die for Bahrain”. Stabilizacja władzy al-Chalifów opiera się na dwóch strategiach wypracowanych uprzednio, a mianowicie tworzeniu sojuszy oraz naturalizacji obcokrajowców. Nowa sytuacja przyniosła także kolejne rozwiązanie w postaci częściowego włączenia cudzoziemców do systemu politycznego oraz obietnic reform.

3.1. Sojusze polityczne

Tworzenie sojuszy politycznych leży u podstaw współczesnej historii Bahrajnu. To właśnie dzięki sojuszom z Wielką Brytanią lokalni szejkwowie Zatoki Perskiej podbudowali własny autorytet i osiągnęli status pełnoprawnych władców³². Jeszcze przed całkowitym wycofaniem się Wielkiej Brytanii z Zatoki Perskiej Bahrajn zaczął budować relacje ze Stanami Zjednoczonymi i w rezultacie stał się kwaterą Piątej Floty Marynarki Wojennej USA. Sojusz Bahrajnu z USA przynosi obopólne korzyści.

³⁰ Problem legitymizacji politycznej w Bahrajnie został obszernie opisany w publikacji: M. Karolak, *The Post-14/02/11 Bahrain: A State in the Re-making?*, „State Formation and Identity in the Middle East and North Africa”, ed. K. Christie, M. Masad, New York 2013, s. 113–138.

³¹ T.R. Tyler, *Psychological Perspectives on Legitimacy and Legitimation*, „Annual Reviews Psychology” 2006, nr 57, s. 376.

³² F.I. Khuri, *Tribe and State in Bahrain*, Chicago 1980), s. 13.

Dla Stanów Zjednoczonych strategiczne położenie Bahrajnu pozwala na patrolowanie i kontrolę cieśniny Ormuz. Z punktu widzenia Bahrajnu obecność Amerykanów stabilizuje rządy al-Chalifów dzięki serii traktatów o wzajemnej pomocy podpisanych w 1991 roku³³. Rosnące aspiracje regionalne Iranu są bowiem wyzwaniem dla obydwu krajów. Sojusz militarny został także rozszerzony o sferę gospodarczą, kiedy w 2006 roku podpisano porozumienie o wolnym handlu między Bahrajnem i USA. Biorąc pod uwagę fakt, że opozycja bahrańska często wypowiadała się przeciwko obecności Amerykanów na terytorium Bahrajnu, ciche poparcie USA dla rodziny królewskiej podczas Wiosny Arabskiej jest łatwo wytłumaczalne.

Bahrajn zawarł także sojusze z krajami ościennymi. Odpowiedzią arabskich państw Zatoki Perskiej na wyzwanie, jakie stanowiła rewolucja irańska, było utworzenie RWZP. Wśród jej członków znalazły się: Bahrajn, Katar, Kuwejt, ZEA, Oman i Arabia Saudyjska. Dzięki sojuszowi al-Chalifowie mogli liczyć na wspomnianą interwencję wojsk RWZP w Bahrajnie w 2011 roku. RWZP przyznała następnie Bahrajnowi zapomogę w wysokości 10 miliardów dolarów na odbudowę gospodarki. Szczególnie ważne dla Bahrajnu są relacje z Arabią Saudyjską. Obydwa kraje łączy most, otwarty w 1986 roku. Podobnie jak al-Chalifowie, al-Saudowie obawiają się wzrostu aspiracji szyitów na swoim terytorium, czym tłumaczy się zapal Saudyjczyków do interwencji zbrojnej w Bahrajnie. Sojusz al-Saudów z al-Chalifami został symbolicznie wzmocniony poprzez małżeństwo syna króla Bahrajnu z saudyjską księżniczką w 2011 roku.

3.2. Naturalizacja obcokrajowców

Jak pokazano wcześniej, podziały polityczne Bahrajnu sprowadzają się w ogólnym zarysie do sunnitów, wspierających dynastię królewską, i szyitów, którzy pozostają w opozycji, poza systemem politycznym. Nawet jeśli tak ogólnie zarysowany podział nie zawsze znajduje potwierdzenie w praktyce, gdyż istnieją sunnici, którzy wsparli powstanie Day of Rage, a także szyici popierający al-Chalifów, przeciwnicy monarchii mogą stanowić nawet połowę albo większość Bahrańczyków. Naturalizacja obcokrajowców może teoretycznie zostać użyta w celu zwiększenia grona zwolenników króla i wyrównania tego podziału na korzyść al-Chalifów. Cudzoziemcy, którzy stali się obywatelami Bahrajnu, znani są bowiem ze swojej lojalności wobec króla. Z tego względu znajdują zatrudnienie między innymi w siłach zbrojnych i policji. Należy także podkreślić, że w innych krajach RWZP otrzymanie obywatelstwa przez cudzoziemca jest bardzo trudne, a często wręcz niemożliwe. Naturalizacja obcokrajowców doprowadziła jednak do skandalu Bandargate. Pomimo że źródła rządowe zaprzeczyły prowadzeniu polityki zwiększenia liczby sunnitów w kraju, skandal wywołał oburzenie opozycji. Według oficjalnych statystyk w latach 2003–2008 obywatelstwo Bahrajnu otrzymało 7000 osób³⁴. Opozycja twierdzi, że liczba nowych obywateli może sięgać nawet 60 tys.³⁵.

³³ S. Foley, *The Arab Gulf States: Beyond Oil and Islam*, London 2010, s. 102.

³⁴ H. Toumi, *Bahrain defends naturalisation policy*, „Gulf News”, 2.12.2008.

³⁵ I. Black, *Sunni side up*, „The Guardian”, 2.11.2007.

3.3. Ludność przyjezdna

Włączenie obcokrajowców do udziału w systemie politycznym w Bahrajnie jest wyjątkowym precedensem wśród państw RWZP. Na ogół cudzoziemcy pełnią ważne funkcje społeczno-ekonomiczne w tych krajach, jednak bardzo rzadko stają się częścią formalnych struktur politycznych jako wyborcy czy decydenci³⁶. Obcokrajowcy są obecnie większością mieszkańców Bahrajnu, a tak dużą grupę można wykorzystać w celu stabilizacji władzy, niekoniecznie przyznając jej członkom obywatelstwo. Dzięki liberalnemu podejściu bahrańskich władców, które przejawia się w zachodnim stylu życia oraz swobodzie religijnej, wielu obcokrajowców zamieszkujących archipelag od kilku pokoleń uważa Bahrajn za drugą ojczyznę. Ponadto system gospodarczy Zatoki Perskiej opiera się na założeniu, że „każdy, kto mieszka w tym regionie, korzysta (a przynajmniej o tym marzy) na tyle, by wspierać ten system”³⁷. W pierwszej dekadzie XXI wieku przeprowadzono reformy w celu liberalizacji ekonomicznej Bahrajnu. Sprywatyzowano duży segment sektora publicznego, usprawniono procedury i zmniejszono koszt zakładania i prowadzenia firm, a obcokrajowcom pozwolono na zakup nieruchomości³⁸ oraz na prowadzenie firm bez udziału bahrańskiego sponsora. Zreformowano system sponsorowania zagranicznych pracowników (tzw. *kafala*) – mogą oni obecnie zmieniać miejsce zatrudnienia bez wymogu zgody dotychczasowego sponsora. Dzięki reformom Bahrajn został uznany w 2011 roku za najbardziej wolny gospodarczo kraj Zatoki Perskiej, a także znalazł się na pierwszym miejscu pod względem wartości zagranicznych inwestycji³⁹.

W 2010 roku rezydenci Bahrajnu, którzy posiadają nieruchomości, otrzymali prawo głosowania w wyborach do rad miejskich. Po powstaniu Day of Rage ludność przyjezdna nabrała jeszcze większego znaczenia. Przedstawiciele różnych grup narodowych, stowarzyszeń biznesmenów oraz organizacji kulturalnych zaproszono do uczestnictwa w specjalnej sesji obrad Narodowego Dialogu. W rezultacie obcokrajowcy przedstawili własne propozycje reform w zakresie dalszej poprawy warunków życia w Bahrajnie. Przekrój społeczności obcego pochodzenia stanowi klucz do zrozumienia ich poparcia dla rodziny królewskiej. Przybysze z Azji, w tym szczególnie z Indii, stanowią większość osiedleńców. Nie angażując się w działalność polityczną, lecz skupiając się jedynie na gospodarce, z jednej strony nie są zagrożeniem dla systemu politycznego, z drugiej napędzają rozwój gospodarczy kraju. Biorąc pod uwagę, że zamieszki polityczne zakłócają funkcjonowanie gospodarki, a podczas powstania Day of Rage dochodziło także do ataków demonstrantów na obcokrajowców z Półwyspu Indyjskiego, fakt, że ludność napływowa łączy swoje losy z rodziną królewską, nie jest przypadkiem.

³⁶ S. Foley, op.cit., s. 214.

³⁷ Ibidem, s. 253.

³⁸ W wybranych rejonach kraju.

³⁹ M. Al Al-Iriani, F. Al-Shamsi, *Foreign Direct Investment and Economic Growth in GCC Countries: A Causality Investigation Using Heterogeneous Panel Analysis*, 27th annual MEEA Conference in Chicago, USA, 2007, s. 12.

3.4. Obietnice przyszłych reform

Ostatnim zabiegiem legitymizacji politycznej dynastii al-Chalifów było otwarcie narodowej debaty, do której zaproszono wybranych delegatów z organizacji politycznych, społecznych i kulturalnych. Narodowy Dialog stworzył możliwość dyskusji na temat potrzeb i żądań społeczeństwa w kwestii reform politycznych oraz społecznych, a w rezultacie zwiększył nawet oczekiwania zwolenników dynastii królewskiej. W trakcie debat wypłynęły propozycje rozszerzenia kompetencji parlamentu, między innymi o przywilej zatwierdzania składu rządu oraz jego planu, a także o prawo do interpelacji i zapytań ministrów. Narodowy Dialog pozwolił więc zbadać, w jakim stopniu społeczeństwo, a przede wszystkim zwolennicy monarchii, domaga się reform. Rezultaty dialogu zostały zebrane w formie rekomendacji, ale nie są wiążące dla obozu rządowego. Ich implementacja zależy wyłącznie od króla, co pozwala władcy na przeprowadzenie reform w wybranym zakresie, tak by złagodzić nastroje społeczne swoich zwolenników.

4. PODSUMOWANIE

Rozpoczęta w 1999 roku liberalizacja polityczna w Bahrajnie miała na celu ujarznienie opinii publicznej oraz utwierdzenie legitymizacji rządów al-Chalifów. Rozczarowanie częściowymi reformami politycznymi, a także postrzegana marginalizacja ekonomiczna szyitów doprowadziły do rosnącego niezadowolenia, którego kulminacją stało się powstanie Day of Rage. Było to, jak do tej pory, największe wyzwanie dla dynastii al-Chalifów. Niemniej pomoc międzynarodowych sojuszników, a także strategia naturalizacji, wykorzystanie wsparcia ludności napływowej oraz obietnice przyszłych reform pozwoliły dynastii królewskiej nie tylko na przetrwanie, ale także na budowę legitymizacji przy całkowitym wykluczeniu opozycji z systemu politycznego. Mimo że wadą takiego rozwiązania jest kontynuacja niepokojów społecznych, przykład Bahrajnu świadczy o trwałości systemu monarchicznego w Zatoce Perskiej.

BIBLIOGRAFIA

- Al A'ali M., *MPs furious!*, „Gulf Daily News”, 21.02.2007.
- Al Al-Iriani M., Al-Shamsi F., *Foreign Direct Investment and Economic Growth in GCC Countries: A Causality Investigation Using Heterogeneous Panel Analysis*, 27th annual MEEA Conference in Chicago, USA, 2007.
- Al-Baik D., *Bahrain takes steps to curb unemployment among its citizens*, 2007, <http://gulfnews.com/opinions/columnists/bahrain-takes-steps-to-curb-unemployment-among-its-citizens-1.204912> (data dostępu: 11.10.2009).

- Bahrain Factsheet*, 2009, www.educationprojectbahrain.org (data dostępu: 6.04.2011).
- Black I., *Sunni side up*, „The Guardian”, 2.11.2007.
- Burke E., *Bahrain: Reaching a Threshold Project on Freedom of Association in the Middle East and North Africa*, http://www.fride.org/descarga/WP61_Bahrain_Reaching_II_ENG_abril09.pdf (data dostępu: 6.02.2014).
- Central Informatics Organization, *Statistics*, <http://www.cio.gov.bh>, data dostępu: 6.01.2010).
- Dito M., *Migration Policies and Challenges in the Kingdom of Bahrain*, 2007, <http://www.aucegypt.edu/ResearchatAUC/rc/cmrs/reports/Pages/default.aspx> (data dostępu: 2.11.2008).
- Foley S., *The Arab Gulf States: Beyond Oil and Islam*, London 2010.
- Gengler J.J., *Ethnic Conflict and Political Mobilization in Bahrain and the Arab Gulf*, rozprawa doktorska, University of Michigan 2011.
- International Crisis Group, *Bahrain's Sectarian Challenge*, „Middle East Report” 2005, nr 4, s. 1–20.
- Karolak M., *The Post-14/02/11 Bahrain: A State in the Re-making?* [w:] *State Formation and Identity in the Middle East and North Africa*, ed. K. Christie, M. Masad, New York 2013, s. 113–138.
- Karolak M., *Escalation of the Social Conflict during Popular Upheavals: Evidence from Bahrain*, „Central European University Political Science Journal” 2012, nr 7(2), s. 173–195.
- Karolak M., *Arab Spring and the escalation of the sectarian divide: An assessment*, „Conflict & Communication online”, 2013, http://www.cco.regener-online.de/2013_1/pdf/karolak.pdf (data dostępu: 10.11.2013).
- Katzman K., *Bahrain: Reform, Security, and U.S. Policy*, Washington 2008.
- Katzman K., *Kuwait: Security, Reform and U.S. Policy*, Washington 2012.
- Khuri F.I., *Tribe and State in Bahrain*, Chicago 1980.
- Luciani G., *Allocation vs. Production States: A Theoretical Framework* [w:] *The Rentier State*, ed. G. Luciani, New York 1987, s. 65–84.
- Murphy C., *Bahrain's protest movement fades beneath government suppression*, 2011, http://www.minnpost.com/globalpost/2011/03/30/27019/bahrain%E2%80%99s_protest_movement_fades_beneath_government_suppression (data dostępu: 8.08.2011).
- Nakibullah A., Faridul I., *Effect of government spending on non-oil GDP of Bahrain*, „Journal of Asian Economics” 2007, nr 18(5), s. 760–774.
- Nugent J., Thomas T.T., *Bahrain and the Gulf*, Worcester 1985.
- PEW Research Centre, *Mapping the Global Muslim Population*, 2009, http://www.pewforum.org/uploadedfiles/Orphan_Migrated_Content/Muslimpopulation.pdf (data dostępu: 1.12.2012).
- Robbins P., *Can Gulf monarchies survive the oil bust?*, „The Middle East Quarterly” 1994, nr X, s. 51–63.
- Seccombe I.J., Lawless R.I., *Foreign workers dependence in the Gulf and the international oil companies: 1910–1950*, „International Migration Review” 1986, nr 20(3), s. 548–574.
- Torr R., *Masked thugs attack homes*, „Gulf Daily News”, 16.03.2011.
- Toumi H., *Bahrain defends naturalisation policy*, „Gulf News”, 2.12.2008.
- Tyler T.R., *Psychological Perspectives on Legitimacy and Legitimation*, „Annual Reviews Psychology” 2006, nr 57, s. 375–400.

Wilkenson B., Atti A., *UNDP microfinance assessment report for Bahrain. United Nations Capital Development Fund*, 1997, http://www.uncdf.org/english/microfinance/uploads/country_feasibility/bahfinaldb.pdf (data dostępu: 28.08.2007).

Women Gateway, *News*, 2008, <http://www.womengateway.com/enwg/News/2008/May/nws.htm> (data dostępu: 5.12.2010).

